

Szabolcsi Miklósné
Szabolcsi János

Pár emlék a Király–Pándi–Szabolcsi barátságról

1947-től jártunk el Kardos Lászlóhoz tanulni és beszélgetni. Ott ismerkedtünk meg fiával, az egyetemista Kardos (Pándi) Pállal, aki rendkívül megnyerő személyiség volt, és hamar jó barátságba kerültünk vele. Sűrűn jártunk egymáshoz.

Király Istvánnal is 1947-től voltunk jóban. Mint a Köznevelési Tanács titkára, felkérte Szabolcsi Miklóst egy új irodalmi tankönyvsorozatban való közreműködésre. Eljártunk a Krisztina körútra, ahol Rohonyi Katalinnal, akkori feleségével lakott.

Király és Pándi jól ismerték egymást az Eötvös Kollégiumból (Király a háború előtt volt kollégista, később tanár lett itt), és az Eötvös Kollégiumhoz tartozással mélyebb kapcsolatba kerültek, Szabolcsi időnként egy kicsit kívülállónak érezte magát.

Amikor Szabolcsi Miklóst kétszer is eltávolították az állásából, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumból ébertelenség miatt, és az Országos Neveléstudományi Intézetből annak feloszlatásakor, egyúttal a pártból is kizárták. Középiskolai tanárként működött az Árpád Gimnáziumban, amit különben nagyon szeretett. Közben részt vett a Waldapfel József-féle első József Attila kritikai kiadás előkészítésében. Ide nyúlt utána Király István, hogy meghívja helyettesének a Csillaghoz. Miklós legnagyobb meglepetésére Király el is tudta intézni, hogy ezt engedélyezzék.

A Csillagot sokan és sokszor bírálták és ma is bírálják balossága és állítólagos szektássága miatt, ám Király és Szabolcsi a kor szűkre szabott keretei között a nyitásra törekedtek: közölték a népi írókat, Szabó Lőrincet, Füst Milánt, Tersánszkyt, Bernáth Aurél és Szabolcsi Bence esszéit. Itt jelent meg a Pilinszky János Apokrifja, Juhász Ferenc Tékozló országa és Németh László Galilei című drámája is.

1954-ben szabadult a börtönből Aczél György, akinek a szerepe nélkül nem lehet ezt a visszaemlékezést elképzelni. Aczél felesége Kardos Pálnénak jó barátnője volt korábban, és most e kapcsolat révén került először Pándi Pál, majd Király István és Szabolcsi Miklós is az Aczélt körülvevő tanácsadói, később baráti körbe. Az ötvenes évek végén kezdődtek a nyolctagú összejövetelek a feleségekkel, és Aczélék csak néha maradtak

távol. Aczél György a rapszodikusan, de átlag kéthavonta megrendezett vacsorákon és beszélgetéseken tájékozódott tőlük az aktuális irodalmi és művészeti kérdésekről, de általában a közállapotokról is, tanácsokat kért, amelyeket hol megfogadott, hol nem. Egyes témákról írásbeli jelentéseket kért tőlük, amelyeket meg kellett írniuk, és amelyeket bizony néha elég kellemetlen módon használtak fel. Aczél köztudomásúlag egyenként is szerette az embereit lehetőleg egészen korán reggel berendelni. És persze őt is megkeresték egyénileg különféle ügyekben.

Miért vállalta ez a társaság az Aczél-tanácsadó szerepét? Mert meggyőződéses baloldaliak voltak, és átélvén a Rákosi-korszak megpróbáltatásait szerettek volna részt venni egy nyitottabb, emberibb baloldali rendszer működtetésében. Aczélt Révaihoz hasonlóan művelt és értelmes embernek tartották, annak keménysége és dogmatikussága nélkül.

Ezek az összejövetelek nagyjából 1970-ig folytak, onnan kezdve Aczél egy újabb, leginkább Huszár Tibor nevével fémjelezhető tanácsadói körre támaszkodott. A közös vacsorák ritkultak, és bár Király, Pándi és Szabolcsi továbbra is baráti kapcsolatban maradtak, egyre több belső konfliktus is jellemezte ezt a társaságot.

Pándi Pál, akit Szabolcsiék elragadó társalgónak, vonzó egyéniségnek ismertek és szerettek meg, folyamatosan vált egyre keserűbbé. Ennek különféle, itt nem részletezhető okai voltak. Tartott az antiszemitizmus eluralkodásától, egy szélsőjobboldali fordulattól, és elég keményen támadta azokat, akik véleménye szerint ilyesmivel fenyegették a szellemi életet. Szabolcsi az Irodalomtudományi Intézet egyik vezetőjeként gyakran került „satuhelyzetbe" – egyik oldalon az Intézet munkatársai, a másikon szakmailag Pándi, a hatalom részéről Aczél, akik erősen bírálták az intézet munkatársainak írásait. Szabolcsi próbált ellensúlyozni, kompromisszumokat kötött, aminek az lett az eredménye, hogy mindkét oldal rá haragudott. Pándival megmaradt a barátság, de a mélyben sok feszültség örvénylett.

A másik feszültségforrás az volt, hogy Szabolcsi komolyabban kezdett az avantgárddal foglalkozni, ami persze egy József Attila-kutatónál elengedhetetlen. 1965-től a Sorbonne vendégtanáraként működött Párizsban. Itt megismerkedett modern elméletekkel, elemzési technikákkal, és jóban lett ezek számos képviselőjével. Sajnos másfél év után hazahívták, hogy „tegye rendbe" az Irodalomtudományi Intézetet. Ezt Pándi kezdeményezte Aczélnál. Hazajött, de ezzel egy szépen induló szakmai korszakot szakított félbe. Érdekes epizód volt különben, amikor a Szabolcsi házaspár végigkalauzolta Aczélt Párizsban a Musée de l'Art moderne kiállításán, megpróbálván meggyőzni, hogy a modern képzőművészet igenis érdekes és van értelme.

Se Király, se Pándi nem szerette sem az avantgárdot, sem a strukturalizmust. Király azonban nyitott volt, mindent elolvasott és megnézett, amit Szabolcsi javasolt neki e tárgyban, és hosszú, nagyon baráti vitákat folytattak. Pándi sajnos teljesen elutasította ezt.

Pándi Pált Szabolcsiék tragikus hősnek tartották. Hatalmas tehetsége ellenére nem tudta folytatni a nagy Petőfi-monográfiáját, mint irodalomtörténész szakmai válságba került, nem hozta létre igazi főművét. Ebben persze korai halála is megakadályozta. Király István két monumentális részt megírt az Ady-monográfiából, és sok minden mást is. Szabolcsinak sikerült befejeznie élete főművét, a József Attila-monográfiát.

E visszaemlékezés leírója, Szabolcsi János és felolvasója, Király Katalin egyaránt látogatta az ELTE-n tartott óráikat. Mindhárman kiemelkedően művelt tanárok voltak, hatalmas tudással, jó pedagógiai érzékkel és sok kíváncsisággal. Pándi megpróbált utódokat nevelni. Mint a Kritika főszerkesztője, a jobbnak tartott diákoknak könyveket adott recenzióra. Ugyanakkor a hetvenes években már sokkal jobban érdekelte az irodalompolitika, mint Petőfi és kora. Király órái hallatlanul élvezetesek voltak. Elképesztő tudás és lendület jellemezte előadásait. Szabolcsinak mindig volt egy olyan köre tanítványokból, akikkel József Attila-verseket elemeztetett, és amit csak lehetett, meg is jelentette. Az a többször hallott, sőt leírt szöveg, hogy kisajátították a Petőfi-, az Ady és a József Attila-kutatást, egyáltalán nem igaz.

Pándi sajnos meghalt 1987-ben, Király pedig beteg lett. Az utolsó időszakban Király és Szabolcsi barátsága elmélyült, sokat beszélgettek. Szabolcsi nagyon megrendült mindkét barátja halálakor.

Inspiráló, beszélgető, vitázó, tartalmas barátság volt.

(U. i.: Szövegünkben elsősorban az emlékeinket próbáltuk felidézni, az értékelést az itt jelen levő kiváló irodalomtörténészekre hagyjuk.)

Szabolcsi Miklósné visszaemlékezését leírta és kiegészítette Szabolcsi János

Elhangzott: A Király István 100 Tudományos Konferencián Sárospatakon, 2021. október 16-án

Szabolcsi Miklósné Margules Hedvig (Budapest, 1926.) művészettörténész, 1949-től az Iparművészeti Múzeum múzeológusa, 1957–1969 a Bútorosztály vezetője. 1969. a művészettudomány kandidátusa (Magyarországi bútorművészet a 18–19. század fordulóján). 1969–1990 a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatócsoport tudományos főmunkatársa.

Szabolcsi János (Budapest, 1952.) tanár, nemzetközi sakkmester, szakíró